

Δ. Καρακατσάνη, *Εκπαίδευση και πολιτική διαπαιδαγώγηση: γνώσεις, αξίες, πρακτικές*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004

Ίσως σήμερα, περισσότερο από ποτέ, αν επιδιώκαμε να προσδιορίσουμε την έννοια της ιδιότητας του πολίτη καθώς και τη διαδικασία συγκρότησής της, θα χρειαζόταν να αντιμετωπίσουμε μια σειρά από σημασιολογικές δυσκολίες και επιστημολογικές αναρωτήσεις, προϊόντα και μέρη αυτών οι ίδιες ενός συνολικότερου ζητήματος που αφορά αναδιαρθρώσεις και εννοιολογικές αναπλασιώσεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο ευρύ πλαίσιο αυτού που έχει ονομαστεί υπερτοπικός κόσμος, άλλως παγκοσμιοποίηση. Καθόσον προκύπτουν σημεία που αποζητούν εννοιολογική εκδίπλω-

ση και ανακαθορισμό, όπως το ζήτημα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, αυτό των προνομίων, των σχέσεων δύναμης και εξουσίας και της εν λόγω ιδιότητας, της συσχετίσής της με έννοιες όπως τάξη, φύλο, θρήσκευμα, ηλικία, πολιτισμική διαφορά, δημιουργείται από τη μια ένα πεδίο προβληματισμού που διευρύνει την ίδια την έννοια της ιδιότητας αυτής ως κοινής συνισταμένης, η οποία εμφωλεύει πολλές άλλες αξεδιάλυτα συνδεδεμένες αναμεταξύ τους, και από την άλλη μια αίσθηση μετασχηματισμού του τρόπου με τον οποίο η ιδιότητα αυτή χρειάζεται να εκλαμβάνεται στο πλαί-

σιο του κράτους, της δημοκρατίας και των σχετικών παραγόμενων θεσμών.

Σε αυτό το γενικό, όντως, πλαίσιο προβληματισμού η μελέτη της Δ. Καρακατσάνη επιχειρεί να αναδείξει εκείνα τα κομβικά, κατά την άποψή της, σημεία τα οποία μέσα από τη διαδικασία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμβάλλουν στην οικοδόμηση της ιδιότητας του πολίτη, καθώς και στη διαμόρφωση μιας πολιτικής κουλτούρας και στάσης ζωής υπό την έννοια των ιδεών, των αξιών, των αρχών και του συνόλου των πρακτικών, όπως αυτές συγκροτούνται στον ευαίσθητο κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτικά χώρο του σχολείου.

Η επιλογή του ευαίσθητου αυτού χώρου ως πεδίου επιστημονικής έρευνας και διερεύνησης της συναρμογής του με την εν λόγω ιδιότητα προήλθε από μια ειδική ανάγκη προσδιορισμού του ρόλου της εκπαίδευσης στην παρούσα φάση, αφού εκδηλώνονται πολυδιάστατοι προβληματισμοί σε σχέση με την αποστολή του σχολείου ειδικότερα και της εκπαίδευσης γενικότερα, το μηχανισμό και την αποτελεσματικότητα της μαθησιακής διαδικασίας, την πολιτική απάθεια –και ίσως αναληγσία– των μαθητών και την αναπαραγωγή από μέρους τους στερείρας και μηχανιστικής γνώσης, καθώς και με το κατά πόσο το μορφωσιογενές βάθος των μαθητών εκβάλλει στην καλλιέργεια προσωπικότητων με οικογενειακές προσλαμβάνουσες και σεβασμό στην ιδιότητα του πολίτη των «άλλων». Ο συνδυαστικός αυτός προβληματισμός στην παρούσα μελέτη ενθικεύεται στο συμπεριέχον της διαπίστωσης ότι τόσο η ετερογένεια των σχολικών πληθυσμών όσο και η τυπική εξάσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων στην αστική μας δημοκρατία αρθρώνονται με τέτοιο τρόπο στην τρέχουσα πολυπολιτισμική και πολυεθνική συγκυρία ώστε να δημιουργούν κρίσεις διασύνδεσης

ανάμεσα στην πολιτική και δημοκρατική κουλτούρα και τα φαινόμενα κοινωνικής βίας και αποκλεισμού, κρίσεις που σηματοδοτούν ακριβώς τον τρόπο σύστασης του μετανεωτερικού, καθώς λέγεται, κοινωνικού (ενεργού;) υποκειμένου. Είναι για το λόγο αυτό που η συγγραφέας επιλέγει τον όρο πολιτική διαπαιδαγώγηση, ως συμπαντικό ορόσημο μιας αδιάλειπτης διαδικασίας μάθησης και ως εργαλείο συγκρότησης πολιτικής συνείδησης, σκέψης και κουλτούρας, το οποίο ενέχει εμπρόθετη στόχευση σε ηθικό, αξιακό, γνωσιακό και παιδαγωγικό εν τέλει επίπεδο, για να περιγράψει, να ερμηνεύσει και να αμφισβητήσει κριτικά τους ιστορικούς και πολιτικούς άξονες της πολιτικής εκπαίδευσης μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, εκκινώντας από τη μεταπολεμική περίοδο, μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια του ειδικού σχετικού μαθήματος.

Μέσα από την ιστορική και συγκριτική ανάλυση του ρόλου και της διαδικασίας της πολιτικής εκπαίδευσης, τη θεώρησή της μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα ως μηχανισμούς παραγωγής συγκεκριμένης εκάστοτε ιδεολογίας και ως πεδία εφαρμογής αντίστοιχων εκπαιδευτικών και μαθησιακών πρακτικών, καθώς και μέσα από την αναλυτική σκοπιά της πολιτικής διαπαιδαγώγησης, όπως αυτή συγκροτείται στο πλαίσιο ειδικών μαθημάτων και διαθεματικών προσεγγίσεων, η συγγραφέας καταλήγει σε εξαιρετικά χρήσιμες και εύστοχες διαπιστώσεις και προτάσεις που συμβάλλουν στη θέαση της σχέσης ιδιότητα του πολίτη-πολιτική εκπαίδευση υπό ένα διαφορετικό επιστημονικό πρίσμα και αναλυτική σκοπιά. Έτσι, για τη συγγραφέα το σχολείο χρειάζεται να προσφέρει μια απροκατάληπτη και αμερόληπτη εκπαίδευση, απομυθοποιώντας την έννοια του έθνους, συμβάλλοντας στην αποδοχή του έτερου και του διαφορετικού και δημιουργώντας εκείνες

τις συνθήκες που οδηγούν στο αίσθημα του συνανήκειν και της συλλογικότητας μέσα από την ουσιαστική και όχι τυπική συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Πρόκειται βέβαια για ζητούμενα που δεν περιορίζονται μονάχα στις διεργασίες της σχολικής μονάδας αλλά αποτελούν ένα ευρύτερο αίτημα της σύγχρονης κοινωνίας. Το γεγονός αυτό καθιστά τη διαπίστωση της συγγραφέως ότι η πολιτικώς ορθή συμπεριφορά, όπως αυτή διενεργείται εν πολλοίς στη σύγχρονη δημοκρατία, μέρος και αντανάκλαση της οποίας είναι το σχολείο και οι πρακτικές του, απλώς αποτελεί ένα κέλυφος το οποίο, ωστόσο, χρειάζεται να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο. Για τη συγγραφέα το περιεχόμενο αυτό χρειάζεται να εμπλουτισθεί με μια εκπαιδευτική πρακτική «εκτός τειχών», καθώς και με το γνωστικό εκείνο υπόβαθρο που θα απεγκλωβίζει και θα προκαλεί εν τέλει τριγμούς στις δεδομένες βεβαιότητες των μελλοντικών ολοκληρωμένων πολιτών, ώστε να γίνεται αντιληπτό πως η ίδια η ιδιότητα

του πολίτη δεν είναι κάτι το δεδομένο όσο η κοινωνία προχωρεί στη ζωή της, ότι η ίδια η γνώση δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια κοινωνική κατασκευή για τον κόσμο, η οποία ενέχει και συνεπιφέρει αργά αλλά σταθερά τη δυνατότητα της αλλαγής, καθώς και ότι η ίδια η μόρφωση σε τελευταία ανάλυση δεν μπορεί να αποτελεί στείρα συμμόρφωση προς τους πολιτειακούς θεσμούς αλλά την κριτική και υπεύθυνη στάση απέναντί τους σύμφωνα με δεδομένες ανάγκες, εμπειρίες και επιθυμίες. Συνεπακόλουθα, η έννοια της ιδιότητας του πολίτη δεν εμπλέκει τους μαθητές μονάχα ως παραλήπτες της σχετικής γι' αυτήν γνώσης αλλά και ως αενάως διαμορφούμενα κοινωνικά υπεύθυνα και ευαίσθητα υποκείμενα μέσα από τη βιωματική προσέγγιση της εν λόγω ιδιότητας και μέσα από την άποψη ότι αυτή είναι τόσο ατελής όσο και η ίδια η κοινωνία που την παράγει.

Μ. Σπυριδάκης